

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Г. Е. Гронтковська, О. І. Ряба,
А. М. Венцурик, О. І. Красновська

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2014

УДК 339.9(075.8)
ББК 65.58я73
Г 87

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-4601 від 31.03.2014 р.)*

Рецензенти:

Вергун В. А., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Макаренко М. І., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Української академії банківської справи Національного банку України;

Сазонець О. М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Національного університету водного господарства та природокористування.

Міжнародна економіка [текст] : навч. посіб. / За ред. Г. Е. Гронтковської / Г 87 Г. Е. Гронтковська, О. І. Ряба, А. М. Венцурик, О. І. Красновська. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 384 с.

ISBN 978-617-673-281-5

У навчальному посібнику проблеми теорії міжнародної економіки – міжнародної торгівлі, торговельної політики, руху факторів виробництва, валютного курсу і валютної політики, платіжного балансу, економічної політики в умовах відкритої економіки, інтеграції та глобалізації – розглядаються на основі і в тісному взаємозв'язку з іншими складовими сучасної економічної теорії – мікро- та макроекономікою, що дозволяє скористатися опанованим аналітичним інструментарієм та забезпечити наступність фундаментальної загальноекономічної підготовки фахівців з економіки і підприємництва.

Виклад теоретичного матеріалу супроводжується графічними моделями, схематичними таблицями, прикладами, а також статистичними і фактичними даними, що характеризують тенденції сучасного розвитку міжнародної економіки, роль і місце у ній окремих країн світу або їх об'єднань. Особлива увага приділяється висвітленню участі України у світогосподарських зв'язках. Всі розділи навчального посібника завершуються контрольними завданнями, які включають запитання, тести різних рівнів, задачі, графоаналітичні вправи, а також відповіді та розв'язки до них.

Для студентів економічних напрямів підготовки вищих навчальних закладів.

УДК 339.9(075.8)
ББК 65.58я73

ISBN 978-617-673-281-5

© Гронтковська Г. Е., Ряба О. І., Венцурик А. М., Красновська О. І. 2014.
© Видавництво «Центр учбової літератури», 2014.

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	7
Вступ до міжнародної економіки	9
<i>Розділ 1. Міжнародна економіка як наука</i>	9
1.1. Міжнародна економіка в системі наук.....	9
1.2. Сутність та етапи становлення міжнародної економіки.....	11
1.3. Предмет, об'єкт та суб'єкти міжнародної економіки	13
1.4. Базові поняття та методологія міжнародної економіки.....	20
<i>Висновки</i>	28
<i>Контрольні завдання</i>	29
Частина I. Міжнародна мікроекономіка	31
<i>Розділ 2. Теорії міжнародної торгівлі</i>	31
2.1. Концепції міжнародної торгівлі меркантилізму.....	31
2.2. Класичні теорії міжнародної торгівлі.....	33
2.3. Неокласичні теорії міжнародної торгівлі.....	40
2.4. Новітні теорії міжнародної торгівлі.....	44
<i>Висновки</i>	48
<i>Контрольні завдання</i>	49
<i>Розділ 3. Міжнародна торговельна політика</i>	52
3.1. Свобода торгівлі та протекціонізм.....	52
3.2. Засоби регулювання міжнародної торгівлі. Митно-тарифні інструменти торговельної політики.....	57
3.3. Економічні наслідки мита.....	60
3.4. Нетарифні інструменти торговельної політики.....	64
<i>Висновки</i>	70
<i>Контрольні завдання</i>	71
<i>Розділ 4. Міжнародна торгівля товарами і послугами</i>	75
4.1. Міжнародна торгівля, її методи та показники.....	75
4.2. Тенденції міжнародної торгівлі товарами, її динаміки та структури.....	81
4.3. Особливості міжнародної торгівлі послугами.....	85
4.4. Лібералізація як провідна тенденція сучасної міжнародної торгівлі та роль у ній ГАТТ/СОТ.....	88
<i>Висновки</i>	92
<i>Контрольні завдання</i>	93

Розділ 5. Міжнародний рух робочої сили	95
5.1. Сутність, показники, форми та теоретичні основи аналізу міжнародної міграції робочої сили.....	95
5.2. Причини та сучасні особливості міжнародної трудової міграції....	102
5.3. Соціально-економічні наслідки міжнародної міграції робочої сили	108
5.4. Регулювання міжнародної міграції робочої сили.....	114
<i>Висновки</i>	118
<i>Контрольні завдання</i>	119
Розділ 6. Міжнародний рух капіталу: інвестиційна та виробнича діяльність	123
6.1. Сутність, чинники, форми, показники та сучасні особливості міжнародного руху капіталу.....	123
6.2. Теоретичні основи аналізу та економічні наслідки міжнародного руху капіталу.....	127
6.3. Прямі та портфельні іноземні інвестиції.....	129
6.4. Транснаціональні корпорації.....	135
<i>Висновки</i>	143
<i>Контрольні завдання</i>	144
Розділ 7. Міжнародний рух капіталу: запозичення та кредитування	147
7.1. Сутність, функції та форми міжнародного кредитування.....	147
7.2. Теоретичні основи аналізу та економічні наслідки міжнародного кредитування.....	151
7.3. Проблема зовнішньої заборгованості та шляхи її розв'язання.....	156
<i>Висновки</i>	164
<i>Контрольні завдання</i>	165
Розділ 8. Міжнародний науково-технологічний обмін	168
8.1. Сутність, передумови та чинники міжнародного науково-технологічного обміну.....	168
8.2. Форми міжнародного науково-технологічного обміну.....	171
8.3. Тенденції розвитку науково-технологічного обміну.....	174
8.4. Державне та міжнародне регулювання трансферу технологій.....	178
<i>Висновки</i>	181
<i>Контрольні завдання</i>	182
Частина II. Міжнародна макроекономіка	185
Розділ 9. Валюта та валютні курси	185
9.1. Валюта та її класифікація.....	185
9.2. Валютний курс та його різновиди.....	188

9.3. Теорії валютного курсу. Ендогенні чинники обмінного курсу.....	193
9.4. Екзогенні чинники валютного курсу.....	201
<i>Висновки</i>	206
<i>Контрольні завдання</i>	207

<i>Розділ 10. Платіжний баланс та ефективність економічної політики за різних режимів обмінних курсів</i>	210
10.1. Платіжний баланс та його структура.....	210
10.2. Базова модель загальної макроекономічної рівноваги у відкритій економіці.....	218
10.3. Ефективність економічної політики у малій відкритій економіці з фіксованим валютним курсом.....	224
10.4. Ефективність економічної політики у малій відкритій економіці з гнучким валютним курсом.....	230
<i>Висновки</i>	237
<i>Контрольні завдання</i>	238

<i>Розділ 11. Міжнародна валютна система</i>	241
11.1. Становлення світової валютної системи: золотий стандарт.....	241
11.2. Бреттон-Вудська валютна система.....	246
11.3. Ямайська валютна система.....	250
11.4. Європейська валютна система. Монетарна інтеграція ЄС.....	255
<i>Висновки</i>	260
<i>Контрольні завдання</i>	261

<i>Розділ 12. Міжнародні валютно-фінансові інститути</i>	264
12.1. Міжнародний валютний фонд.....	264
12.2. Група Світового банку.....	272
12.3. Банк міжнародних розрахунків.....	278
12.4. Регіональні валютно-фінансові інститути.....	280
<i>Висновки</i>	284
<i>Контрольні завдання</i>	285

<i>Розділ 13. Міжнародна економічна інтеграція</i>	288
13.1. Сутність, передумови та цілі міжнародної економічної інтеграції.....	288
13.2. Етапи та форми міжнародної економічної інтеграції.....	290
13.3. Сучасні особливості міжнародної економічної інтеграції.....	294
13.4. Економічні ефекти міжнародної інтеграції.....	297
<i>Висновки</i>	303
<i>Контрольні завдання</i>	304

Розділ 14. Інтеграційні процеси у сучасній міжнародній економіці	307
14.1. Європейська економічна інтеграція.....	307
14.2. Особливості економічної інтеграції в країнах Північної та Південної Америки.....	318
14.3. Інтеграційні процеси в країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону.....	324
<i>Висновки</i>	327
<i>Контрольні завдання</i>	328
Розділ 15. Глобалізація економічного розвитку	331
15.1. Сутність, чинники, форми прояву та показники глобалізації міжнародної економіки.....	331
15.2. Протиріччя, переваги та ризики глобалізації.....	335
15.3. Глобальні проблеми міжнародної економіки.....	341
<i>Висновки</i>	352
<i>Контрольні завдання</i>	353
<i>Термінологічний словник</i>	355
<i>Відповіді та розв'язки до контрольних завдань</i>	369
<i>Бібліографія</i>	381

Передмова

„Міжнародна економіка” є однією з навчальних дисциплін циклу фундаментальної загальноекономічної підготовки фахівців з економіки і підприємництва. Спираючись на базові поняття, принципи та моделі „Мікроекономіки” та „Макроекономіки”, „Міжнародна економіка”, як складова сучасної економічної теорії, логічно продовжує вивчення поведінки економічних суб’єктів на мега-рівні.

Усі господарські процеси, котрі вивчає економічна теорія, є суспільними наслідками ринкової поведінки суб’єктів господарювання, які, виходячи з власних потреб і діючи в умовах обмеженості ресурсів, прагнуть реалізувати свої цільові установки через ринковий механізм. Водночас закономірності ринкового механізму визначають поведінку економічних систем різних рівнів. Сучасні ринкові економіки відкриті для зовнішнього світу. Міжнародні зв’язки відіграють важливу роль в економічному розвитку кожної країни, суттєво впливаючи на рішення індивідів, домогосподарств, фірм та урядів. Вивчення поведінки суб’єктів міжнародної економіки, їх витрат і вигод від участі у різних формах міжнародних господарських зв’язків визначило структуру курсу та його аналітичний інструментарій.

Авторами обрана наступна структурна побудова матеріалу навчального посібника. У вступі до курсу визначаємо предмет міжнародної економіки, даємо коротку характеристику її об’єкту та суб’єктів, основних понять, якими вона оперує, а також описуємо методи дослідження.

Наступні розділи курсу поділені на дві частини – міжнародну мікроекономіку та міжнародну макроекономіку, що утворюють змістові модулі.

У першій частині – „Міжнародна мікроекономіка” – розглядаються закономірності міжнародного руху товарів та факторів виробництва. На основі базових концепцій та моделей міжнародної торгівлі з’ясовуються переваги свободи торгівлі, її роль у забезпеченні економічного зростання та ефективного розподілу ресурсів світової економіки, аналізуються економічні наслідки торговельних обмежень. Розділи, в яких висвітлюються теоретичні аспекти міжнародної торгівлі та торговельної політики, доповнюються аналізом тенденцій, динаміки і структури сучасного міжнародного обміну товарами і послугами. У розділах, присвячених міжнародному руху основних факторів виробництва – праці, капіталу, технологій, з’ясовуються сутність, причини та сучасні особливості трудової міграції, прямих та портфельних іноземних інвестицій, міжнародного кредитування та науково-технологічного обміну, аналізуються їх позитивні й негативні наслідки для країн-донорів та країн-реципієнтів.

Друга частина – „Міжнародна макроекономіка” – присвячена проблемам функціонування відкритих національних економік і міжнародної економіки в

цілому. У цій частині аналіз реального сектора міжнародної економіки доповнюється розглядом впливу монетарних та інституційних чинників. Від теорій валютного курсу і платіжного балансу, моделювання взаємодії реального і монетарного секторів міжнародної економіки переходимо до розгляду міжнародних валютних систем, що історично склалися на різних етапах розвитку міжнародної економіки, вивчення ролі і функцій міжнародних валютно-фінансових організацій, які виступають інституційною основою міждержавного регулювання валютно-фінансових відносин країн світу. Завершує курс розгляд проблем міжнародної економічної інтеграції та глобалізації економічного розвитку.

Виклад теоретичного матеріалу супроводжується графічними моделями, схематичними таблицями, прикладами, а також статистичними і фактичними даними, що характеризують тенденції сучасного розвитку міжнародної економіки, роль і місце у ній окремих країн світу або їх об'єднань. Особлива увага приділяється висвітленню участі України у світогосподарських зв'язках. Ключові терміни та поняття, перелік яких наведено на початку кожного розділу, представлені у термінологічному словнику.

Кожний розділ навчального посібника завершується висновками, контрольними завданнями та переліком інформаційних джерел. Контрольні завдання включають запитання, тести, задачі, графоаналітичні вправи. Правильність самостійного виконання контрольних завдань можна перевірити за відповідями та розв'язками, наведеними в кінці посібника.

При написанні посібника автори спиралися на матеріали найбільш використовуваних у навчальному процесі підручників і посібників провідних зарубіжних і вітчизняних науковців – П.Х. Ліндерта, П.Р. Кругмана та М. Обстфельда, М. Пембро, О.П. Кіреєва, Г.П. Овчиннікова, Є.Ф. Авдокушина, В.П. Колесова, М.В.Кулакова, Н.А. Волгіної, Т.Н. Гоголевої, А.П. Румянцева, В.В. Рокочої, І. Бураковського, В.А.Вергуна, В.М. Тарасевича, В.В.Козіка, Ю.Г.Козака та ін. Матеріали навчального посібника були апробовані авторами під час викладання курсу міжнародної економіки у Національному університеті водного господарства та природокористування і є своєрідним підсумком їх багаторічного науково-педагогічного досвіду.

Сподіваємось, що цей навчальний посібник дозволить не лише комплексно забезпечити самостійну роботу студентів економічних напрямів підготовки над курсом міжнародної економіки, але й стане їх добрим і цікавим помічником в оволодінні навчальним матеріалом.

Автори будуть вдячні за будь-які конструктивні зауваження та відгуки на адресу навчального посібника, які можна надсилати на електронну поштову скриньку: kaf_economteory@nuwm.rv.ua.